

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА ВЛАСНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОГО КАПІТАЛУ ТА ФАКТОР РОЗВИТКУ ПОСТІНДУСТРІАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

В умовах глобального економічного процесу все більшого значення набуває інтелектуальна власність як фактор розвитку інноваційної економіки. Інвестиції в інтелектуальну власність повинні забезпечувати максимум прибутку, що підвищує економічний і соціальний потенціал суспільства.

Визначити економічну сутність інтелектуальної власності, що дасть змогу зробити висновки про його роль та значення в умовах ринкових відносин як товару і як капіталу.

Кожне століття залишило в історії людства притаманні тільки йому особливості політичного, соціального, культурного, науково-технічного та економічного розвитку.

В залежності від створених соціально-економічних умов та можливих наслідків політичних суперечностей, всі країни світу мають свої темпи науково-технічного зростання.

Існування нового суспільства в прямій залежності від формування та подальшого розвитку економіки кожної держави світу. Пріоритетом розвинутої країни сьогодні, в першу чергу, є запровадження новітніх технологій в освітню діяльність, промисловість, сільське господарство та інші галузі, що сприяє стабільному економічному розвитку та високій конкурентноздатності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Саме з цієї причини майже всі країни світу, прагнучи до стабільного і стійкого зростання, що забезпечує, у результаті, поліпшення добробуту населення, проголосили третє тисячоліття ерою інтелектуальної власності [1].

Сучасна цивілізація значно відрізняється від попередніх. На зміну традиційному господарству, в якому основним економічним ресурсом було сільське господарство, засноване на промисловості як рушійній силі економіки, а потім постіндустріальне господарство. Наприкінці 1940-х рр. незалежно від рівня розвитку, більшість країн була залучена до світової системи індустріального господарства. Досвід Німеччини та Радянського Союзу, які на основі мобілізації своїх внутрішніх ресурсів побудували дві гігантські промислові імперії, довели світові, що в умовах масового індустріального виробництва максимальна напруга сил нації була здатна вивести країну на позиції світової наддержави. При цьому периферія, представлена здебільшого колоніальними державами, залишилася невід'ємною частиною цієї системи, забезпечуючи промислові центри сировиною та енергоносіями [2].

Перехід до постіндустріального типу суспільства відбувся в останній третині ХХ ст. Становлення постіндустріальної системи було пов'язано зі швидким економічним ростом 1950-1960-х рр. і реформуванням соціальної сфери, в результаті чого відбулося суттєве зростання ролі науки і технологій як фактору економічного розвитку. В наслідок науково-технічної революції відбулося перетворення науки в продуктивну силу, основний фактор розвитку суспільства. Застосування досягнень науково-технічного прогресу змінило структуру виробництва і зайнятості; підвищення рівня життя викликало перегляд традиційних цінностей [3].

Інноваційна економіка стимулює отримання високих прибутків, знижуючи потребу в капіталі та людських ресурсах на одиницю продукції. Як зазначає В. Іноземцев, в умовах інноваційної економіки інформаційний сектор забезпечує економічне зростання без пропорційного збільшення затрат енергії та матеріалів. Урядами постіндустріальних країн була схвалена стратегія десятикратного зниження ресурсомісткості одиниці національного доходу до 2025 р. [2].

В сучасному постіндустріальному суспільстві економічне зростання набуває інтенсивного (а не екстенсивного) інноваційного характеру. Якщо в індустріальному суспільстві основним виробничим ресурсом виступала сировина та енергія, то в інноваційному господарстві таким ресурсом стає інформація. В умовах інноваційної економіки ринок праці вимагає більшої кількості розумових працівників, ринок капіталу набуває менш матеріального характеру і стає ринком інтелектуальної власності, на ринку ресурсів усе більше місця займає інформація. Ринок інформаційної економіки носить глобальний характер, оскільки використовують комп'ютерну мережу як базову ринкову інфраструктуру. Апатова Н. вважає, що інноваційна економіка характеризується зберіганням традиційних ринків, які, втім, зазнають істотних змін [4].

Погоджуємося з думкою Потехіної В., що в умовах постіндустріального господарства зростає значення і вимоги щодо людського фактору, необхідним стає підвищення освітнього рівня населення. Країни зосереджують зусилля на формуванні автономної та гнучкої інфраструктури освіти і на розвиткові інформаційних технологій. Підвищується роль інтелектуального капіталу як фактору

виробництва, що зумовлює необхідність розвитку науково-технічного потенціалу та розробки ефективної системи охорони інтелектуальної власності. В сучасній економіці головна роль належить вартості, що створюється знанням, а інтелектуальна вартість перетворюється на товар.

Інтелектуальною власністю є сукупність прав на нематеріальні активи, що є результатами інтелектуальної діяльності. Вони мають економічну цінність і властивість бути вільно відчуженими з урахуванням обмежень, встановлених в інтересах охорони особистих прав власників відповідних об'єктів і публічних інтересів суспільства. Правові та економічні відносини у сфері інтелектуальної власності існують нерозривно. В такій єдності метою правового регулювання є забезпечення юридичних та фізичних осіб охороною їх прав в процесі створення і використання об'єктів інтелектуальної власності. Економічні відносини інтелектуальної власності виникають тоді, коли результати інтелектуальної діяльності стають об'єктами комерціалізації. Метою суб'єкта економічної діяльності є одержання максимально можливого прибутку, досягнення конкурентних позицій на ринку та можливості впливу на ринкову кон'юнктуру. На макrorівні правове та економічне регулювання є інструментом досягнення світової конкурентоспроможності, економічної безпеки країни та науково-технічного прогресу в цілому. Єдність економічних і правових відносин інтелектуальної власності полягає ще і в тому, що реалізація економічних цілей залежить не тільки від умов ризику ринкових процесів, ефективності управління і господарського використання об'єктів інтелектуальної власності, але і від ефективності їх правової охорони. Ринкові відносини вимагають розглядати інтелектуальну власність у різних аспектах, а саме: як товар і як капітал.

Результатом використання об'єктів інтелектуальної власності як товару, є отримання господарюючим суб'єктом ринкової вигоди (прибутку). Використання об'єктів інтелектуальної власності можливе у виробництві, а також внесення прав на об'єкти інтелектуальної власності до статутного капіталу підприємства та передача прав на об'єкти інтелектуальної власності.

Як товар, інтелектуальна власність є нематеріальним активом, що використовується у господарській діяльності і може бути швидко і без значних затрат відтворений і розповсюджений. Особливість інтелектуальної власності, порівнюючи з матеріальними активами, полягає в її мультиплікаційному характері (властивості її об'єктів швидко розповсюджуватися). Як товар інтелектуальна власність існує в постійно необмеженій кількості, але має потенційно обмежений попит. Інтелектуальна діяльність є кумулятивним процесом: її товари розповсюджуються вільно в просторі й часі та стають базою для створення нових інтелектуальних товарів. Іншою важливою характеристикою інтелектуальної власності як товару, порівнюючи з матеріальними активами, є те, що відтворення інтелектуальних товарів не вимагає значних фінансових і часових витрат, а виявлення порушень прав інтелектуальної власності є вкрай складним. Відносини інтелектуальної власності характеризуються надзвичайно високим ступенем динамічності й різноманітності. Самий зміст поняття „інтелектуальна власність”, його структура постійно розширюється та якісно оновлюється. Відносини, що виникають у зв'язку з цим, тісно пов'язані з найновішими технологіями не лише в розумінні об'єкта цих відносин, а також у застосуванні нетрадиційних підходів до їх регулювання [2].

Як капітал інтелектуальна власність є ресурсом, який об'єднує новітні технології, науковий потенціал, набуті знання щодо конкурентного об'єкту, досвід, інформацію, які можна використовувати для одержання прибутку або інших економічних вигод. На думку А. Гапоненка, інтелектуальний капітал – це знання, організаційні можливості, інформаційні канали, які можна використовувати і конвертувати у валюту [4]. В. Зінов і К. Самарян зазначають, що інтелектуальним капіталом є знання, які можна перетворити на прибуток та оцінити [5]. Відповідно до А. Козирьова, інтелектуальний капітал – це інтелектуальний потенціал, використаний в процесі економічного розвитку [6]. В. Зінов і К. Самарян виділяють три складові інтелектуально капіталу: людський капітал (сукупність знань, навичок, здібностей тощо); структурний капітал (програмні засоби ЕОМ, програмне забезпечення, бази даних, організаційна структура, патенти, товарні знаки, різноманітні організаційні механізми); споживчий капітал (майбутні споживачі інтелектуального товару і його здатність задовольнити очікування споживачів) [5]. М. Новіков зазначає, що існує два основних типи інтелектуального капіталу: впізнавасемість інтелектуального товару або власна торгова марка (репутація, традиції, імідж, зовнішній вигляд та інші фактори стимулювання попиту на інтелектуальний товар) і знання (освіта, досвід, навички, що сприяють здійсненню інтелектуальної діяльності, додаючи цінність інтелектуальним товарам) [7].

Отже, інтелектуальний капітал є нематеріальним ресурсом, який забезпечує матеріальне виробництво, зменшуючи вміст матеріальних ресурсів у процесі виробництва. Невичерпний характер інтелектуального капіталу полягає в неможливості його споживання внаслідок використання. Мультиплікаційний характер інтелектуального капіталу проявляється у можливості використання інтелектуального капіталу необмеженим колом користувачів. Як зазначає В. Олейко, інтелектуальний

капітал як продукт інтелектуальної діяльності є категорією, яка сприяє розвитку науки як рушійної виробничої сили в умовах нової економіки [8]. Інтелектуальний капітал – це створений або придбаний інтелектуальний товар, який має вартісну оцінку, об'єктивний та ідентифікований, що використовується з метою одержання прибутку.

Таким чином, право інтелектуальної власності, існуючи в нерозривній єдності з економічними відносинами, є механізмом забезпечення власників можливістю використовувати інтелектуальну власність як товар і капітал.

Інноваційна економіка та комерціалізація об'єктів інтелектуальної власності пов'язані з важливими економічними проблемами, такими як розробка цілеспрямованої державної політики та науково-технічної стратегії в сфері інтелектуальної власності, виявлення критеріїв та показників обліку і господарської оцінки об'єктів інтелектуальної власності, комерційне використання об'єктів інтелектуальної власності та, нарешті, розробка ефективної системи охорони як необхідний механізм забезпечення комерційної інтелектуальної власності.

Висновки. Еволюція розвитку економіки, науки, соціальної інфраструктури та зростання технічного потенціалу на світовому рівні має особливо важливе значення в формуванні глобальної економіки. Економічна роль інтелектуальної власності зростає тоді, коли її результати стають об'єктами комерційних відносин, що посилює конкурентні позиції країни та впливає на кон'юнктуру ринку, як на мікро, так і на макрорівні. В сукупності економічних відносин та в процесі матеріального виробництва інтелектуальна власність є складовою інтелектуального капіталу, яка в умовах ринкових відносин розглядається як товар і як капітал, що дозволяє в результаті відповідних зусиль отримувати економічну вигоду.

Література

1. Потехіна В. О. Інтелектуальна власність: Навч. пос. – К.: Центр учбової літератури, 2008. – 414 с.
2. Иноземцев В. К. К истории становления постиндустриальной хозяйственной системы (1973-2000). – <http://skd.centro.ru>.
3. Апатова Н. Трансформація ринків в інформаційній економіці. - <http://intellect.org.ua>.
4. Гапоненко А. Управление знаниями. – М., 2001. – 52 с.
5. Зінов В., Самарян К. Інтелектуальний капітал як базова характеристика вартості бізнесу // Інтелектуальна власність.- 2001. -№ 5-6. С.23-25.
6. Козырев А. Оценка интеллектуальной собственности. – М.: Экспертное бюро. – 1997. – 289 с.
7. Новиков М. Экономика интеллектуальной собственности. - <http://www.libertarium.ru>.
8. Олейко В. Інтелектуальний капітал: методологічні аспекти //Інтелектуальна власність. - 2003. -№ 6. С.43-46.